

godba na pihala

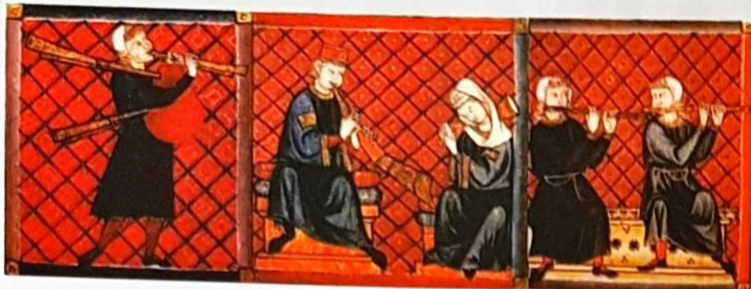
*»Če imate muziko, ki je ni slišati,
potem pa kar spet; ampak kar se pravi
muziko poslušati, do tega generalu ni
kdo ve kaj.«*

W. Shakespeare (prevod Oton Župančič)

Zgodovina zasedb s pihali in trobili

Zasedbam s pihali in trobili lahko sledimo daleč v zgodovino. Na podlagi arheoloških najdb in nekaterih drugih virov lahko sklepamo, da so tovrstni instrumenti obstajali že v antičnih časih. Znano je, da so se instrumentalisti ob priložnostih, kot so bili obredne sve-

Srednjeveška pihalna zasedba

čanosti, gostije, družabne prireditve, igre in gledališče, združevali v najrazličnejše zasedbe. Tudi pozneje so bile te zelo raznovrstne, pogosto jih je opredeljevala njihova funkcija.

Med vojaki

Pomembno funkcijo so imele (in še vedno imajo) instrumentalne zasedbe, ki služijo vojaškim namenom. V preteklosti so se denimo »uporabljale« pri poveljevanju in ustrahovanju nasprotnikov, namenjene pa so bile tudi razvedrilu in bodrenju vojakov. Pogosto so jih sestavljali trobenta in tolkala, v prvi polovici 17. stoletja pa se je v srednji Evropi omenjala tudi zasedba šalmajev (predhodnikov oboe) in tolkal. Podobna zasedba se je v drugi polovici 17. stoletja omenjala tudi v Franciji, le da je tam šalmaj zamenjala oboo, ki se je prek vojaških in diplomatskih stikov hitro razširila po Evropi. Hans Friedrich von Flemming, nemški oficir in skladatelj, je leta 1726 pisal o zasedbah francoskih oboj različnih velikosti (različnih registrov), ki so v skladbah igrale različne parte (instrumente so poimenovali kot *hautbois*, *taille*), pri čemer je spodnji register pokrival fagot, tenorskega pa naj bi izvajal tudi rog ali trobenta. Sčasoma so se vojaške zasedbe povečevale in sredi 18. stoletja se jim je pridružil klarinet, ki je bil v tistem času relativno nov instrument. Pruske vojaške zasedbe naj bi po odredbi Friderika Velikega leta 1763

24

»Turška godba«

sestavljali oboe, fagoti, rogovi, klarineti, trobenta, triangel, pikolo, veliki boben, manjši boben in par činel, vendar zasedba ni več služila primarno vojaškim namenom, ampak je bila namenjena civilnim koncertom v poletnih dneh.

Na dvorih in v mestih

Zasedbe s pihali in trobili v vsem tem času niso obstajale le v vojski, temveč tudi na dvorih in v mestih. Od 13. stoletja se v zgodovinskih virih omenjajo t. i. mestni piskači (nemško *Stadtpfeifer*). To so bili poklicni glasbeniki v službi mesta, katerih glavna naloga je bila igranje ob različnih priložnostih – od javnih praznovanj, obiskov aristokratov, civilnih porok do sodelovanja pri bogoslužnih opravilih, šolskih

praznovanj in izobraževalni dejavnosti. Kot uslužbenci mesta so imeli za svojo dejavnost zagotovljeno letno ali polletno plačilo, oproščeni so bili plačevanja mestnih davkov idr. Znano je, da so znali igrati vrsto različnih instrumentov – pihala, trobila in godala, pozneje tudi instrumente s tipkami in kitaro. Glede na priložnost, ob kateri so igrali, so instrumente delili v dve skupini: t. i. *haut* (visoki) in *bas* (nizki). Prvo poi-

Piskači

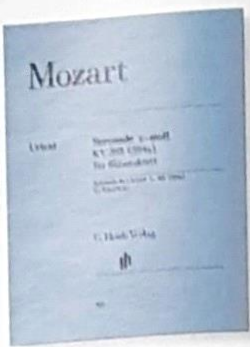
menovanje se je nanašalo na glasne instrumente (npr. šalmaj, trobenta), ki so bili vključeni v zasedbe za igranje na prostem, drugo pa na tišje (npr. lesene flavte, godala), primernejše za igranje v zaprtih prostorih. Število mestnih piskačev je bilo omejeno. Pogosto so bili zadolženi za stražo v mestnem stolpu in za opozarjanje pred nevarnostjo s posebnimi glasbenimi signali, občasno pa so prevzemali tudi naloge deželnih trobentačev, glasbenikov, ki so bili v službi deželnih stanov. Na Slovenskem so se mestni piskači prvič pojavili v 16. stoletju, leta 1754 pa so njihovo službo v Ljubljani ukinili. V tistem času se v Ljubljani omenja tudi priložnostno sestavljena mestna godba, ki je imela okoli deset članov in je delovala še na začetku 19. stoletja, po letu 1848 pa so ustanovili Godbo narodne straže, ki je vključevala pihala, trobila in tolkala. Godbo so po razpustitvi narodne straže preimenovali v Mestno godbo, v kateri so ob najrazličnejših javnih in zasebnih dogodkih igrali tako amaterski kot poklicni glasbeniki.

Harmoniemusik

Iz 18. stoletja velja izpostaviti zasedbe, imenovane *Harmoniemusik*. S to besedo so se sicer lahko označevale zasedbe s pihali na splošno, v ožjem pomenu pa je izraz označeval pihalne zasedbe, ki so od druge polovice 18. stoletja do 30. let 19. stoletja delovale na mnogo evropskih aristokratskih dvorih. Jedro aristokratskega *Harmoniemusika* je predstavljal par rogov, linijo nad njima je pokrival par pihal višjih registrov (oboe ali klarineti), spodnjo linijo pa par fagotov. Omenjene instrumente so lahko zamenjali tudi s flavto, angleškim rogom, basetnim rogom, pozavno, serpentom ali kontrafagotom. Najpomembnejša funkcija opisane zasedbe je bila ponujati glasbeno razvedrilo mecenom (aristokratom) ob večerjeh in drugih družabnih dogodkih, igrali pa so tudi na javnih in zasebnih koncertih ter občasno spremljali soliste. Znano je, da so tovrstne zasedbe v Franciji po letu 1760 pogosto sodelovale na t. i. *Concert spirituel*, dogodkih, ki so eni od prvih koncertov, namenjenih širši javnosti. V srednji Evropi je eno izmed prvih osemčlanskih *Harmoniemusik* na dvoru vzdrževal princ Schwarzenberg, delovala pa je tudi na dvoru cesarja Jožefa II. Instrumentalisti so bili profesionalci, vsi člani orkestra Mestnega gledališča (Burgtheater), tehnično in muzikalno spretnejši od povprečnih dvornih glasbenikov, zato so lahko izvajali tehtnejši program. Zasedba je tlakovala pot t. i. dunajski tradiciji *Harmoniemusika*, po kateri so se nato zgledovale tudi tovrstne skupine na nekaterih drugih evropskih dvorih, denimo na

Harmoniemusik

dvoru princa Esterházyja in liechtensteinskega princa. Za zasedbo, ki je delovala na cesarskem dvoru Jožefa II., je med drugim skladal tudi W. A. Mozart (npr. dve serenadi, K 375 in K 388/384a). *Harmoniemusik* se je predvsem prek diplomatskih potovanj aristokratov hitro širila po vsej Evropi, prav tako repertoar. A ker je zaradi napoleonskih vojn na prehodu iz 18. v 19. stoletje plemičem začelo primanjkovati denarja, so zasedbe doživljale vrsto sprememb, pogosto

so jih tudi ukini. Le redkim se je pod pokroviteljstvom nekaterih aristokratov uspelo obdržati vse do 30. let 18. stoletja.

Širjenje zasedbe in diferenciacija

Francoska revolucija in vrsta drugih dogodkov (tehnološki napredek, razvoj industrije), ki so prevetrili obstoječi družbeni in gospodarski sistem, so prinesli vrsto sprememb tudi v pihalnih in trobilnih zasedbah. Inštrumenti so postali bolj dovršeni (vpeljava zaklopk, ventilov idr., kar je pomenilo hitrejšo in lažje usvajanje igre na inštrument, možnost igranja vseh tonov kromatične lestvice) in tudi cenovno dostopnejši. Inštrumentalna zasedba francoske republikanske garde naj bi bila ena od prvih večjih zasedb, ki so postavile smernice zasedbam 19. stoletja – vpeljan je bil koncept simfoničnega pihalnega ansambla, v katerem so imele posamezne skupine inštrumentov podobno funkcijo kot tiste v simfoničnem orkestru. Poleg vojaških so se vedno pogosteje pojavljale tudi tovrstne zasedbe, v katerih so igrali amaterji (med drugim vedno večji delavski razred), kot npr. že prej omenjena Mestna godba v Ljubljani. Te zasedbe so sestavljala pihala in trobila, velikokrat pa so dodajali tudi druge inštrumente, npr. kontrabas.

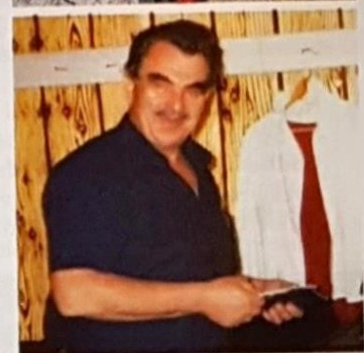
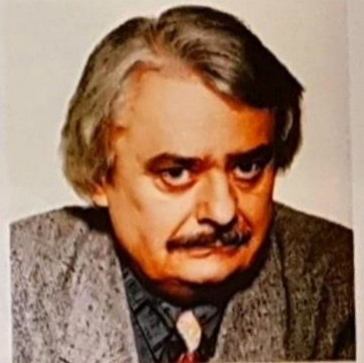
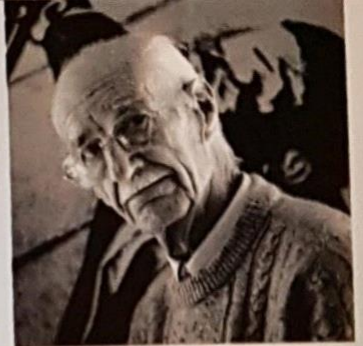
Inštrumentalna zasedba francoske republikanske garde

Repertoar

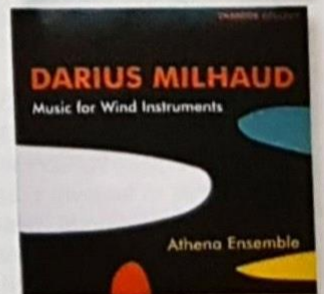
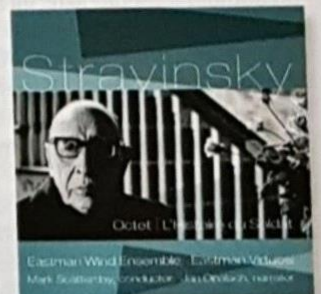
Repertoar lahko v grobem ločimo na dva segmenta: nove kompozicije in priredbe že obstoječih del za drugačne zasedbe. Priredbe še danes zasedajo pomemben del na repertoarju pihalnih in trobilnih zasedb ter so velikokrat preprosto namenjene zabavi, razvedrilu in sprostitvi ob dobro znanih napevih, ki si jih lahko naslednji dan po mili volji požvižgavamo po ulici. Znano je, da so skladatelji sami pisali priredbe (npr. Mozart je za omenjeno *Harmoniemusik* sami pisali priredbe (npr. Mozart je za omenjeno *Harmoniemusik* v zasedbi dve oboi, dva klarineta, dva fagota, dva rogova priredil spevoigro *Beg iz Seraja*), še pogosteje pa so z namenom, da bi se njihova dela med ljudmi hitreje razširila, kar bi danes lahko primerjali z zgoščenkami ali še raje z digitalnimi posnetki, za pisanje priredb lastnih skladb zadolžili druge (med njimi sta bila tudi R. Wagner in F. Liszt). Program priredb je sicer zajemal različne zvrsti: od uvertur in simfonij do odlomkov iz oper in oratorijev skladateljev, kot so L. van Beethoven, C. M. von Weber, G. Rossini, G. Verdi, P. I. Čajkovski, J. Brahms in A. Bruckner. Prve simfonije za pihalni orkester so nastale izpod peresa F. J. Gosseca, L. E. Jadina in C. Gounoda, med

novonastalimi skladbami pa se omenjajo tudi Mendelssohnova *Uvertura, op. 24*, Wagnerjeva *Žalna glasba*, Meyerbeerjevi *Plesi z baklo*, Griegova *Pogrebna koračnica v spomin na Richarda Nordaaka*, Saint-Saënsova *koračnica Vzhod in zahod* in *Koncert za pozavno in vojaški orkester, Variacije za oboo in vojaški orkester* in *Koncertna skladba za klarinet in vojaški orkester* Rimskega-Korsakova, *Velika pogrebna in zmagovita simfonija* H. Berlioz. Poseben razvoj je v Avstriji in Nemčiji doživel žanr kompozicij, ki združujejo pihalno-trobilno zasedbo in moški zbor (F. Schubert, Weber, F. Mendelssohn, R. Schumann, F. Liszt, A. Bruckner). Nastajala so tudi dela lahkotnejšega značaja, kot so valčki in značilne koračnice, ki so jih pisali tako Beethoven kot Schubert, Rossini, J. Fučík, pozneje Prokofjev. Porast povpraševanja po gradivu za tovrstne ansamble je vodil v razvoj specializiranih založb (Louis Oertel, Hanover; Bellmann and Thümer, Dresden; Boosé, London). V ZDA velja omeniti tudi P. S. Gilmorja in J. P. Sousa, ki sta pomembno prispevala k razvoju tamkajšnjih pihalno-trobilnih zasedb. Skladatelji, ki so delovali v 20. stoletju, so pihalno-trobilnim ansamblom postavljali nove smernice (P. Grainer, G. Holst, G. Jacob); skladbe so pisali bolj idiomatsko, vanje vključevali folklorne elemente, klasicistične harmonske strukture ter polifono obravnavo glasbenega gradiva. V teh delih melodično linijo pogosteje prevzema trobilna sekcija, ki se je s tem osvobodila zgolj podporne funkcije pihalom. Ko govorimo o prvi polovici 20. stoletja, ne moremo mimo skladateljev, kot so P. Hindemith, A. Schönberg, E. Křenek, I. Stravinski, B. Martinů, K. Weill in D. Milhaud, katerih dela za pihalno-trobilne zasedbe so postala priljubljena predvsem v ZDA (Schönberg, Křenek in Hindemith so iz ZDA za skladbe dobili naročila). Po drugi svetovni vojni je sledil obširen razmah literature, med drugim so jih pisali Johan de Meij, Jan Van der Roost, Kees Vlak, Philip Sparke, André Waignein, Joseph Horovitz, Paul Patterson, Frigyes Hidas, Alfred Reed, Jacob de Haan, David Maslanka, Óscar Navarro, Ron Nelson, Vincent Persichetti, Adam Gorb, Martin Ellerby, Mason Bates, Michael Colgrass in Derek Bourgeois. Tudi na Slovenskem je nastala vrsta del, ki so jih pisali J. Privšek, B. Adamič in V. Štručl ter sodobniki T. Habe, E. Hartman, R. Golob, J. Pucihar, A. Makor, A. Čonč, N. Bečan.

Aleksandra Gartnar

Bojan Adamič, Jože Privšek, Vinko Štručl – slovenski skladatelji, ki so pisali tudi literaturo za pihalne zasedbe

Idrijska rudarska godba leta 1884, dirigent Johan Litt. Vir: fototeka Mestnega muzeja Idrija

Godbeništvo v Sloveniji

V Sloveniji imamo več kot sto ljubiteljskih **godb** – **pihalnih orkestr**ov ali po domače »**pleh muzik**«. Slednje so razširjene po celotni državi in imajo dolgo tradicijo.

Najstarejša godba v Sloveniji in po podatkih World Association for Symphonic Bands and Ensembles tudi najstarejša v Evropi je **Godbeno društvo rudarjev Idrija**. Ustanovljeno je bilo **leta 1665**, torej je staro več kot 350 let. Prvi dokumentiran podatek o idrijskih godbenikih najdemo v osmi knjigi *Slave vojvodine Kranjske*, v kateri

Janez Vajkard Valvasor poroča o velikem slavu leta 1686, ki ga je privedil Žiga Volk pl. Kinbach na idrijskem gradu Gewerkenegg v čast zmage Habsburžanov nad osmanskimi Turki

Leta 2013 se je godbeništvo vpisalo v **Slovenski register nesnovne kulturne dediščine**. Slednji je začel nastajati leta 2008 z vpisom prve enote – Škofjeloškega pasijona.

pri Budimu (omenjeno je, da so na slednjem nastopili tudi rudarski godbeniki). Ohranjen je tudi dokument iz 18. stoletja, v katerem je zapisan dekret cesarice Marije Terezije, da za potrebe idrijske godbe pošilja v Idrijo glasbenega učitelja. Prav tako je znano, da je idrijska godba 11. marca 1857 nastopila v Postojnski jami pred tedanjim avstrijskim cesarjem Francem Jožefom in njegovo ženo, cesarico Elizabeto.

Zametki večine slovenskih godb sicer segajo na začetek 20. oz. konec 19. stoletja. Današnja oblika godbeništva se je postopoma razvila iz vojaških v civilne mestne godbe, ki jih poznamo še danes. Pomembno vlogo v godbeniškem razvoju so poleg zgoraj omenjenih rudarjev (pa ne samo v Idriji, temveč tudi v Velenju, Trbovljah itd.) odigrali tudi gasilci.

Godbeništvo je že od nekdaj **oblika družbenega delovanja** tako ljubiteljskih kot profesionalnih glasbenikov. Godbe igrajo ob različnih priložnostih, kot so osebni prazniki, poroke, pogrebi, veselice, občinski in krajevni prazniki, povorke (najbolj razširjene so najbrž pustne povorke), nepogrešljive so budnice ob zgodnjih jutranjih urah 1. maja – ob prazniku dela. Vsaka godba ima uniformo, s katero izkazuje svojo pripadnost kraju in tamkajšnji tradiciji. Leta 2013 se je godbeništvo vpisalo v **Slovenski register nesnovne kulturne dediščine**. Slednji je začel nastajati leta 2008 z vpisom prve enote – Škofjeloškega pasijona. Glede na to, da je znotraj enote godbeništvo vpisanih le pet nosilcev (Pihalni orkester Kapéle, Godba Domžale, Godbeno društvo rudarjev Idrija, KD Gasilski pihalni orkester Loče pri Dobovi, Društvo godbenikov Cerklje), naj omenimo, da pobudo za vpis v register lahko da vsak – posameznik, društvo, ustanova itd. Vpis v register predlaga koordinator varstva nesnovne kulturne dediščine, ki na podlagi pooblastila MIZKS izvaja državno javno službo – od leta 2011 je to Slovenski etnografski

muzej. Več informacij v zvezi z vpisom v register najdete na <http://www.nesovnadediscina.si/prijave> (rok za oddajo pobud, ki bodo obravnavane v februarju 2018, je 15. 1. 2018!).

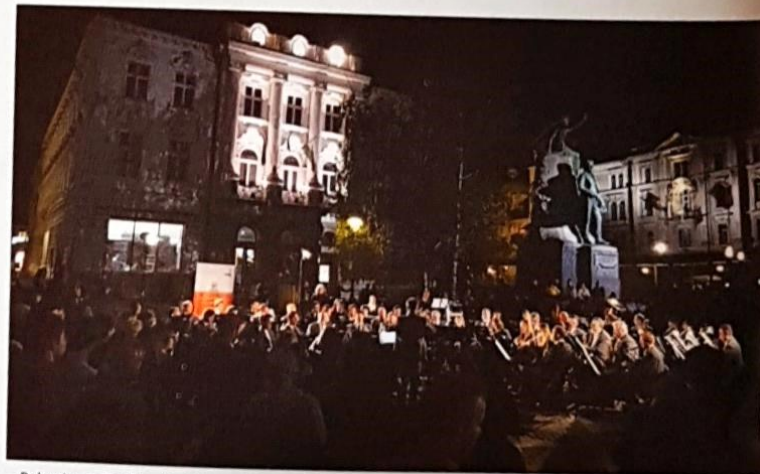
Godbenike so nekoč vodili kapelniki (danes ta izraz uporabljamo za vodjo pri korakanju orkestra). Navadno so orkestri imeli svoje »godbene šole«, ki so izobraževale člane orkestra, saj so bili ti večinoma samouki. Z razvojem glasbenih šol se je to seveda spremenilo – danes imajo pihalni orkestri v svojih vrstah večinoma glasbeno izobražene člane. S tem sta se dvignili tudi kakovost pihalnih godb in posledično težavnost izvajane repertoarja.

Zveza slovenskih godb

Organizirano godbeništvo na Slovenskem poteka pod okriljem Zveze slovenskih godb, v kateri so združene slovenske godbe, bobnarke, mažoretne in druge glasbene skupine – registrirani so kar 103 pihalni orkestri.

Med naloge ZSG med drugim spadajo spodbujanje razvoja slovenskega godbenega izročila; dvig kakovostne ravni godb; povezovanje z mednarodnimi glasbenimi zvezami in drugimi sorodnimi organizacijami doma, v zamejstvu in tujini; pridobivanje novih skladb in drugega gradiva. ZSG oz. njene predhodnice že 37 let prirejajo t. i. (državno) **Tekmovanje slovenskih godb**. Slednje ima štiri težavnostne kategorije, vsaki dve leti pa se izmenjujeta po dve kategoriji – letos maja je tako potekalo tekmovanje za koncertno in drugo težavnostno kategorijo, lani pa za tretjo in prvo težavnostno kategorijo. V najboljši, koncertni težavnostni kategoriji sta maja 2017 tekmovala le dva orkestra, in sicer Pihalni orkester Premogovnika Velenje in Laška pihalna godba; leta 2015 pa Pihalni orkester KUD Pošta Maribor, Papirniški pihalni orkester Vevče in Godba Slovenskih železnic.

Vsi ti, poleg Delavske godbe Trbovlje in Pihalnega orkestra Krka, spadajo med najboljše slovenske ljubiteljske godbe. V organizaciji Zveze slovenskih godb, JSKD, Občine in Glasbene šole Ormož vsako leto poteka tudi Tekmovanje godb Slovenije v zabavnem programu za pokal Vinka Štrucla, na katerem je zaželeno, da se igra vsaj ena skladba Vinka Štrucla.

Delavska godba Trbovlje, dirigent Jože Kotar, na Svetovnih glasbenih dnevih, Ljubljana, 2015; vir: arhiv DSS

Mednarodna tekmovanja

Slovenski orkestri se radi udeležujejo tudi mednarodnih tekmovanj, eno izmed najbolj obiskanih pa je Flicorno d'Oro v Rivi del Garda v Italiji. Med najbolj elite pa spada World Music Contest (WMC) ali svetovno prvenstvo pihalnih orkestr

Larisa Marjanović

